

Uppföljning av undervisning av nyanlända elever i Tyresö kommuns grundskolor

2010-03-30

Ulrica Andersson
tyresö kommun

1	Bakgrund och metod	3
2	Nationell styrning och aktuell forskning.....	3
2.1	Lag och författning	3
2.2	Allmänna råd	4
2.3	Skolinspektionens kvalitetsgranskning	4
2.4	Aktuell forskning	4
3	Organisation i Tyresö	5
4	Rutiner och ansvar.....	6
4.1	Mottagande och introduktion.....	6
4.2	Individuell planering	7
4.3	Undervisning	9
4.4	Kompetens och kompetensutveckling.....	10
4.5	Uppföljning och utvärdering	11
5	Synpunkter på organisationen med direktintegrering	12
5.1	Fungerar bra.....	12
	Elevernas kunskapsutveckling och sociala integration	12
	Organisation och kompetens	13
5.2	Svårigheter.....	13
	Elevernas kunskapsutveckling och sociala integration	13
	Organisation och kompetens	13
5.3	Utveckling och framtida stöd	14
	Utvecklingsområden	14
	Enheternas stödbehov	14
5.4	Hur svarar Tyresö upp mot slutsatserna i Skolinspektionens kvalitetsgranskning?.....	14
6	Slutsatser	15
6.1	Mottagande och introduktion.....	15
6.2	Individuell planering	16
6.3	Undervisning	16
6.4	Kompetens.....	17
6.5	Uppföljning.....	17
7	Bilagor	18

1 Bakgrund och metod

År 2007 beslutade barn- och utbildningsnämnden om en ny organisation för mottagande av nyanlända elever. Beslutet, som innebar en övergång från placering av nyanlända i mottagningsklasser till direktintegrering i ordinarie klasser, grundade sig på en utredning, "Från tamburen till salen". Nämnden beslutade även att en första uppföljning skulle redovisas för nämnden när mottagningsklassen vid Nyboda skola var avvecklad. I juni 2008 fick nämnden en redovisning av arbetet så långt.

Den uppföljning som nu presenteras är en grundligare genomgång av hur mottagandet av nyanlända med direktintegrering fungerar idag, mars 2010. Utgångspunkten har inte varit att jämföra nuvarande system med tidigare, utan att se i vilken grad Tyresö lever upp till de nationella styrdokument och riktlinjer som presenterats efter att Tyresös organisationsförändring genomfördes. Följande avgränsningar har gjorts:

- Uppföljningen omfattar endast elever som tas emot i grundskola.
- Uppföljningen omfattar inte ekonomiska frågor. En uppföljning av resurstilldelningen görs i samband med budgetarbetet.
- Uppföljningen omfattar endast mottagandet av nyanlända elever, inte övrig modersmålsundervisning eller undervisning i svenska som andraspråk.
- Uppföljningen omfattar inte skolskjutsfrågor i samband med modersmålsundervisning.

I uppföljningen har följande personer intervjuats:

- Biträdande rektor med för mångfaldsfrågor (i texten förkortat BRM)
- Kommunens språkutvecklingspedagog
- Rektor för Nybodabergets förskolor och skolor, där modersmålsverksamheten ingår

Dessutom har samtliga rektorer inom barn- och utbildningsförvaltningen besvarat en webbenkät, där de redogjort för sina erfarenheter av och synpunkter på arbetet med mottagande och integrering. Hela resultatet av enkäten bifogas (bilaga 5). Vid ett besök i introduktionsgruppen fick de närvarande eleverna informellt berätta om sin syn på mottagandet. Synpunkter från lärare i modersmål och SVA har samlats in och sammanställts av modersmålsenheten.

2 Nationell styrning och aktuell forskning

2.1 Lag och författning

Arbetet med nyanlända elever regleras huvudsakligen i de skolförfattningar som gäller alla elever i svensk grundskola. Särskilt betydelsefulla där är de bestämmelser som gäller skolans likvärdighet, elevens rätt till utbildning och stöd samt kraven på att utbildningen anpassas till varje elevs individuella behov och förutsättningar (se exempelvis Lpo 94 2.2 och 2.7 samt Grundskoleförordningen 5 kap 1§). I grundskoleförordningen regleras dessutom elevers rätt till modersmålsundervisning, studiehandledning på modersmålet och undervisning i svenska som andraspråk (2 kap 9-16§§, 5 kap 2-3§§ Grundskoleförordningen).

Utöver detta fanns inga beslutade nationella styrdokument som reglerade kommunernas arbete med mottagande av nyanlända elever då rapporten "Från tamburen till salen" och den nuvarande organisationen för mottagande beslutades av barn- och utbildningsnämnden 2007.

2.2 Allmänna råd

2008 publicerade Skolverket Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever. Allmänna råd är rekommendationer till stöd för hur skolans författningar kan tillämpas. Skolverket skriver: *"Råden bör följas om inte kommunen och skolan kan visa att man genomför utbildningen på andra sätt som leder till att kraven i bestämmelserna uppnås."* I de allmänna råden finns begreppsdefinitioner samt råd med kommentarer kring följande områden:

- Mottagande
- Introduktion
- Individuell planering
- Undervisning
- Uppföljning och utvärdering
- Kompetensutveckling.

2.3 Skolinspektionens kvalitetsgranskning

Under slutet av 2008 och början av 2009 genomförde Skolinspektionen en kvalitetsgranskning av utbildningen av nyanlända elever i ett flertal kommuner (dock ej Tyresö). 2009 publicerades en övergripande granskningsrapport som sammanfattar inspektionens slutsatser (Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö, Övergripande granskningsrapport 2009:3). I rapporten lyfter Skolinspektionen fram de brister man sett i flera granskade kommuner, men även ett antal framgångsfaktorer som myndigheten identifierat i de kommuner där mottagandet fungerar bra. Följande framgångsfaktorer lyfts fram i rapporten:

- Kommunen har tydliga mål och riktlinjer
- Man har byggt en organisation kring de nyanlända med genomtänkta och professionella rutiner
- Mottagandet är individuellt utformat efter varje elevs behov och förutsättningar
- Personalen är väl insatta i styrdokumentet (lokala och nationella)
- Olika kommunala instanser samverkar kring den nyanlända familjen utifrån ett helhetsperspektiv.

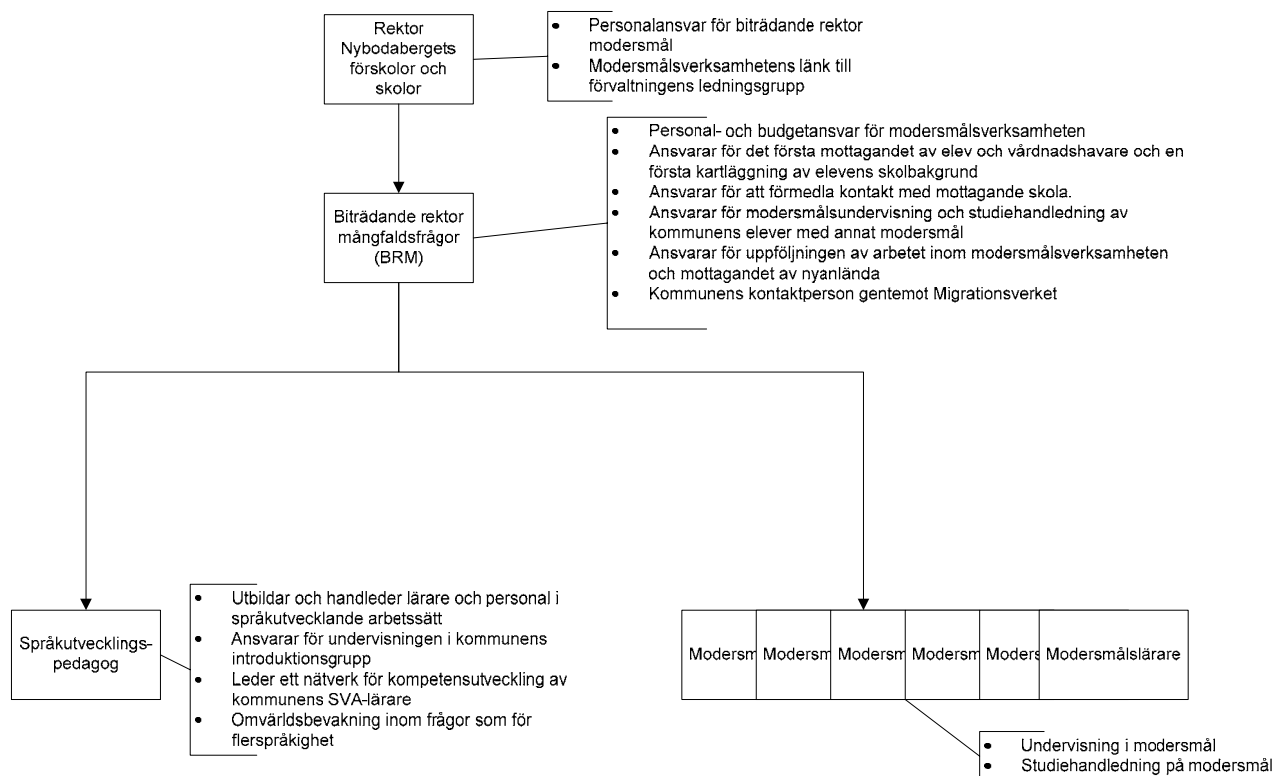
2.4 Aktuell forskning

Skolinspektionen sammanfattar även den forskning som gjorts på området. Man konstaterar att forskare betonar att nyanlända elever är en mycket heterogen grupp, vilket innebär att mottagande och undervisning måste anpassas till varje elevs individuella behov och förutsättningar. Att rutinmässigt placera alla nyanlända elever i gemensamma grupper där de får likadan undervisning är inte ett arbetssätt som gynnar elevernas språk- och kunskapsutveckling. Forskningen visar däremot inte på att den ena eller andra mottagningsformen är bättre generellt, utan att individualiseringen inom den valda modellen är av avgörande betydelse.

En vedertagen och för närvarande dominerande uppfattning inom forskning på flerspråkighet är att elevens kunskapsutveckling gynnas av att de begrepp som används i ämnesundervisning befästs både på elevens modersmål och på svenska. Detta tolkar Skolinspektionen som att studiehandledning och ämnesundervisning på modersmålet är betydelsefulla redskap för elevernas kunskapsutveckling.

3 Organisation i Tyresö

Modersmålsundervisningen organiseras idag som en delenhet inom resultatenheten Nybodabergets förskolor och skolor. Integrationsteamet inom modersmålsverksamheten (biträdande rektor och språkutvecklingspedagog) ansvarar för det första mottagandet av nyanlända elever, att dessa får en placering vid lämplig skola, samt för modersmålsundervisning och studiehandledning. Enheten bistår även skolorna med handledning och utbildning i den omfattning som skolorna efterfrågar och utifrån deras önskemål.

En biträdande rektor (75 %) leder modersmålsverksamheten, med resultatenhetens rektor som sin närmaste chef. Nuvarande biträdande rektor har arbetat med modersmålsverksamheten sedan februari 2009. Verksamheten finansieras via särskilt anslag. En språkutvecklingspedagog (100 %) leder det pedagogiska utvecklingsarbetet och ansvarar för introduktionsgruppen för nyanlända elever i skolor 6-9. Biträdande rektor och språkutvecklingspedagog utgör kommunens integrationsteam. Enligt kvalitetsredovisning för läsåret 2008/09 undervisade 24 modersmålslärare i 22 olika språk. Omfattningen på tjänster och även antalet språk varierar ständigt då nya familjer anländer till kommunen.

Vilken skola en nyanländ elev ska placeras vid, avgörs utifrån elevens hemadress. Mottagande skola, och ytterst rektor vid enheten, ansvarar för elevens undervisning utöver modersmål och studiehandledning.

Enligt enkäten till förvaltningens tio rektorer i mars 2010 har en rektor ingen erfarenhet av att ta emot nyanlända grundskoleelever sedan modellen med direktintegrering infördes. Fem rektorer anger att de tagit emot färre än fem nyanlända elever vid sin enhet, och fyra rektorer anger att de tagit emot fem elever eller fler.

4 Rutiner och ansvar

Arbetet med mottagande, introduktion och undervisning av nyanlända elever beskrivs nedan under respektive rubrik från de allmänna råden. En schematisk beskrivning av ansvarsfördelning och hur mottagande går till finns dessutom i flödesschema (bilaga 1) samt i Riktlinjer för mottagande och introduktion av nyanlända (bilaga 2).

4.1 Mottagande och introduktion

Ur Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever:

Kommunen bör

- ha riktlinjer för mottagande av nyanlända elever
- se till att riktlinjerna är kända av skolans personal
- se till att information om hur anmälan till skolan ska ske finns lätt tillgänglig för eleven och elevens vårdnadshavare
- verka för att samarbetet mellan olika berörda parter i närsamhället utvecklas.

Skolan bör

- ha rutiner för hur mottagandet ska gå till
- så snart som möjligt skapa goda och förtroendefulla relationer med elevens vårdnadshavare
- ha fastställt vilket innehåll skolintroduktionen ska ha
- ha rutiner för nyanlända elevers introduktion i klassen
- återkommande ge eleven och elevens vårdnadshavare information om skolans värdegrund, mål och arbetssätt.

Då en familj med barn i grundskoleålder anländer till Tyresö kommun ansvarar biträdande rektor för mångfaldsfrågor (fortsättningsvis benämnd BRM) för det första mottagandet. Kontakten upprättas på olika sätt. Många familjer söker själva upp närmaste skola eller modersmålsverksamheten, ibland genom vänner eller släktingar och i vissa fall redan innan barnet anlänt till Sverige. Om familjen kommer i kontakt med andra kommunala instanser såsom Servicecenter, flyktinghandläggare eller sfi-utbildning för föräldrar, förmedlar dessa kontakt med BRM. Även Migrationsverket meddelar ibland kommunen att en familj anlänt. Ensamkommande barn inkvarteras vid Villa Viktoria i Trollbäcken, som tar kontakt med modersmålsverksamheten. BRM:s intryck är att de familjer som anländer brukar söka kontakt för skolplacering utan fördröjning. Från Migrationsverket kommer varje månad en lite över alla asylsökande familjer som bor i kommunen. BRM ansvarar för att dessa familjer erbjuds skola och barnomsorg. Informationen på kommunens hemsida är knapphändig. Där finns information om modersmål, men inte om rutiner för mottagande, och informationen finns endast på svenska.

Så snart som möjligt efter att den första kontakten upprättats genomförs ett **mottagningssamtal**, där BRM träffar elev och vårdnadshavare (alternativt personal från Villa Viktoria). Modersmåls lärare medverkar vid behov som tolk vid samtalet. Det främsta syftet med samtalet är att upprätta en relation och skapa förtroende. BRM berättar om det svenska skolsystemet och hur mottagning i Tyresö kommun fungerar. Hon frågar även efter elevens tidigare skolerfarenhet och kunskaper.

BRM ansvarar för att omgående kontakta den skola som blir aktuell för placering. **Skolplaceringen** görs utifrån folkbokföringsadress och kontakt tas med berörd rektor. Dessutom har BRM ansvar för att en tid för

läkarundersökning bokas för alla nyanlända elever. Läkarundersökningar genomförs vid ett särskilt tillfälle en gång per månad.

Rektor vid den mottagande skolan (eller den rektor delegerar ansvar till) ansvarar för att hitta lämplig **klassplacering** för eleven samt informera och involvera sin personal, i synnerhet aktuell klasslärare/mentor samt lärare i svenska som andraspråk (SVA). Inför introduktionen genomförs ett **nätverksmöte** där representanter från skolan, oftast en biträdande rektor, klasslärare/mentor och SVA-lärare, träffar språkutvecklingspedagogen för att diskutera praktiska och pedagogiska frågor. Syftet med mötet är att "bädda" inför elevens ankomst till den nya skolan. Språkutvecklingspedagogen uppger att introduktionen för det mesta sker på ett väl förberett och positivt sätt. Hon betonar vikten av ett gott förarbete, och att detaljer som ett färdigt schema för eleven betyder mycket för familjen trygghet i startskedet.

Därefter genomförs ett **informationsmöte** inför skolstarten, där elev, vårdnadshavare, representant för mottagande skolas ledning, klasslärare/mentor, SVA-lärare samt BRM träffas och går igenom den praktiska planeringen inför skolstarten, lämnar över schema och svarar på frågor från familjen. Modersmålslärare eller tolk medverkar vid behov. BRM samordnar och kallar berörda.

Samtliga ovanstående steg sker så snart som möjligt efter att kontakten med familjen upprättats. Vanligtvis finns inga väntetider eller fördröjningar i processen. BRM anger tvärtom att introduktionen ibland går så fort att man inte hinner genomföra något nätverksmöte innan eleven kommer till skolan. Då hålls mötet i efterhand. I något enstaka fall har introduktionen på mottagande skola fördröjts då det varit svårt att hitta tider för med berörda informationsmöte. Någon gång har det också varit mer komplicerat att hitta en lämplig skolplacering. I dessa fall har eleven fått börja i introduktionsgruppen för elever i skolår 6-9 innan introduktionen på mottagande skola ägt rum.

4.2 Individuell planering

Ur Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever:

Skolan bör

- kartlägga elevens läs- och skrivförmåga samt kunskaper i modersmålet, i svenska och i andra språk
- kartlägga elevens kunskaper i olika ämnen beträffande begrepp, förståelse och förmåga till problemlösning
- ha rutiner för hur och av vem kartläggningen ska genomföras och dokumenteras
- genomföra kartläggningen fortlöpande genom återkommande strukturerade samtal med eleven och, om möjligt, elevens vårdnadshavare
- överväga vilka för- respektive nackdelar undervisning i klass eller särskild grupp innebär för den aktuella eleven
- ha beredskap för att förändra sin organisation.

En första kartläggning av elevens kunskaper och skolbakgrund görs av BRM vid mottagningssamtalet. Hon beskriver att hon inledningsvis hade en ambitiös plan och mall med frågor, men att hon efter hand har fått dra ner på ambitionsnivån – dels för att undvika att det viktiga första mötet blir ett förhör med familjen, dels för att det är

svårt att tolka den information som elev och föräldrar ger. Få familjer har med sig dokumentation, betyg eller liknande och den bild som elev och vårdnadshavare förmedlar av elevens kunskaper kan vara den bild de tror att mottagaren vill få. Den huvudsakliga kartläggningen kommer därför att ske successivt under arbetet efter skolplacering och introduktion.

Elever i skolår 1-5 följer sin klass i stort sett hela dagarna. Klassläraren samverkar med SVA-läraren och modersmålsläraren, och får i allmänhet snabbt en bra helhetsbild av elevens kunskaper och förutsättningar. Om skolan vill ha hjälp med kartläggning eller analys av elevens utveckling, kan läraren ta kontakt med språkutvecklingspedagogen.

Äldre elever, skolår 6-9, följer sin klass under huvuddelen av sin skoldag, bortsett från SVA-undervisning och studiehandledning samt arbetet i den introduktionsgrupp som språkutvecklingspedagogen leder.

Den kontinuerliga kartläggningen av elevens kunskaper genomförs av flera inblandade som ser olika aspekter av elevens utveckling:

- Mentorn kanske bara undervisar i något enstaka ämne, men har ett övergripande ansvar för föräldrakontakter, utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan.
- Ämneslärarna är de som har kunskaper om målen i respektive ämne, men de kan ha svårt att avgöra elevens ämneskunskaper då språkkunskaperna i svenska brister.
- SVA-läraren tar ofta ett slags övergripande ansvar och fungerar ibland som en extra mentor.
- Modersmålsläraren har en viktig funktion, och ansvarar för att formulerar individuella utvecklingsplaner för studiehandledningen. Modersmålsläraren kan även vara en brygga till ämnesläraren. Ibland kan eleven exempelvis göra uppgifter i de olika ämnena på sitt modersmål, och modersmålsläraren får hjälpa till med att översätta och förmedla kunskaperna till ämnesläraren.
- Språkutvecklingspedagogen får en bild av elevens språkutveckling i introduktionsgruppen, en bild som hon förmedlar till mentor inför utvecklingssamtal.

För att mentor ska få en helhetsbild av elevens kunskaper i såväl svenska som övriga ämnen, krävs alltså en omfattande informationsinsamling. Några generella rutiner kring detta finns inte, och BRM har intrycket att det oftast sker genom informella möten samt via e-post och telefon. Den uppföljning som sker fortlöpande regleras inte på annat sätt än att elever och föräldrar har rätt till ordinarie utvecklingssamtal.

4.3 Undervisning

Ur Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever:

Kommunen bör

- inventera behovet av och tillgången på modersmålslärare och lärare i svenska som andraspråk
- vid behov samordna resurser mellan kommunens skolor.

Det är viktigt att skolan

- organiserar undervisningen utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar
- utgår från elevens förmågor, intressen och starka sidor
- tar till vara elevens ämneskunskaper och utvecklar dem vidare
- tillämpar arbetssätt som förenar språkutveckling och lärande av ämnesinnehåll
- har en tydlig och känd ansvarsfördelning angående den enskilda elevens undervisning.

Undervisningen sker huvudsakligen i elevens ordinarie klass. Eleverna följer sin klass hela dagarna, med undantag för undervisning i SVA och studiehandledning, samt introduktionsgruppen för elever i skolår 6-9. För elever i de högre åldrarna är det också vanligare att man inledningsvis utesluter vissa ämnen från schemat, och sedan ökar på antalet ämnen i takt med att elevens språk utvecklas.

Stödet till eleverna fördelas enligt följande:

- Introduktionsgrupp: elever i skolår 6-9 samlas två förmiddagar per vecka under sitt första halvår i en introduktionsgrupp som språkutvecklingspedagogen leder. I introduktionsgruppen arbetar man med språkträning i ett mindre och tryggt sammanhang, samt introduceras tillsammans i de krav, mål och arbetssätt som gäller i svensk skola. (Ansvar: modersmålsverksamheten)
- Modersmålsundervisning: Eleverna har rätt till 60 minuters undervisning per vecka utanför ordinarie skoltid, förutsatt att det finns minst fem modersmåls elever med samma språk i kommunen och att det går att få tag på lärare. Modersmålslärarna placerar eleverna i befintliga grupper. (Ansvar: modersmålsverksamheten)
- Studiehandledning: nyanlända elever får studiehandledning på modersmålet tre timmar i veckan. Stödet minskas successivt ner till en timme per vecka efter bedömning av elevens behov. Bedömning görs av modersmålsläraren, mentor och BRM. (Ansvar: modersmålsverksamheten)
- Svenska som andraspråk, SVA: eleven har rätt till undervisning enligt timplan och bedömning/betygsättning enligt kursplan i ämnet. SVA ersätter svenskämnet för de elever som har behov av det. Resurser fördelas till enheterna efter bedömning av elevernas språkliga nivå. (Ansvar: rektor vid respektive skola)
- Särskilt stöd: nyanlända elever har rätt till särskilt stöd utifrån sina behov i olika ämnen på samma sätt som övriga elever. (Ansvar: rektor vid respektive skola)

Riktlinjerna för antalet timmar i modersmål, studiehandledning och SVA är ibland svåra att följa, då behovet ändras med kort varsel. Nyanlända elever kan komma till kommunen och skolan när som helst under året, och modersmålslärarnas tjänster planeras ständigt om. Många har deltidstjänster, och arbetar i flera kommuner. Kommunen har ingen skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning om färre än fem elever önskar ett språk,

men alla nyanlända har rätt till studiehandledning på sitt modersmål. I enstaka fall har BRM inte lyckats rekrytera någon lärare i ett språk. Nästa möjlighet är då att undersöka om eleven kan något annat språk som kan användas i studiehandledning.

Även i SVA är det svårt att anpassa och förändra tjänsterna. På en enhet kanske bara enstaka timmar behövs, och om då ytterligare en elev kommer till skolan innebär det en stor förändring i behovet. Samverkan mellan enheterna behövs, och har utvecklats på några håll. SVA-lärarnas roll har också förändrats i och med att mottagningsklassen togs bort. Nu arbetar man med nyanlända elever tillsammans med elever som har bättre kunskaper i svenska språket, vilket innebär nya pedagogiska förutsättningar.

BRM och språkutvecklingspedagogen bedömer båda att det ofta är svårt för personalen att särskilja elevens behov av stöd i form av studiehandledning på grund av språksvårigheter från övriga behov av särskilt stöd på grund av exempelvis inlärningssvårigheter, koncentrationssvårigheter eller dåliga baskunskaper i ämnet. Särskilt svårt är det att finna bra arbetssätt för att stötta de elever som helt eller nästan helt saknar skolbakgrund och är analfabeter. Enheternas beredskap för att anpassa och förändra sin organisation för att stötta de nyanlända eleverna varierar.

4.4 Kompetens och kompetensutveckling

Ur Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever:

Kommunen bör

- identifiera behov av och samordna kompetensutveckling för den personal som har hand om utbildning

Skolan bör

- inventera personalens behov av kompetensutveckling
- bedöma olika personalgruppers behov av särskild kompetensutveckling

Modersmålsverksamheten (BRM) ansvarar för rekrytering och kompetensutveckling av modersmålslärare. Att rekrytera utbildade modersmålslärare är inte alltid enkelt. Det finns idag inte någon behörighetsgivande utbildning för modersmålslärare, så utbildningsvägar och erfarenhet hos lärarna varierar. Särskilt svårt är det att hitta utbildad personal i språk som talas av få i Sverige.

För den grupp modersmålslärare som arbetar halvtid eller mer i Tyresö kommun har man satsat på kompetensutveckling med fokus på språkutvecklande arbetssätt samt på de svenska styrdokumenterna. Ledningen bedömer att utbildningen fallit väl ut. Det är dock svårt att hitta tider för utbildning och möten, då undervisningen ligger på olika tider utanför ordinarie skoltid. De lärare som har små deltidstjänster i flera kommuner är nästan omöjligt att samla, och dessa deltar inte i kompetensutvecklingen i någon större utsträckning.

Lärarna i SVA är anställda av respektive rektor, som har ansvar för deras kompetensutveckling.

Språkutvecklingspedagogen samlar dock SVA-lärarna i ett nätverk en gång i månaden, och där ägnas en del av tiden till kompetensutveckling. Gruppen har tidigare fått utbildning i performansanalys (en metod för analys av hur långt en elev kommit i sin andraspråkutveckling). Gruppen diskuterar nu regelbundet sina erfarenheter med

utgångspunkt i en bok, och språkutvecklingspedagogen kopplar lärarnas praktiska erfarenheter till aktuell forskning.

Rektorerna i kommunen fick under läsåret 2008-2009 gemensam utbildning i frågor kring mångfald och flerspråkighet. Utbildningen omfattade sex heldagar med följande innehåll:

- 2 dagar om språk som social mötesplats och verktyg för kunskapsutveckling
- 1 dag om kommunikativ språkförmåga
- 2 dagar om språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt.
- 1 dag om bedömning

Hos kommunens övriga pedagoger bedömer såväl rektorer som integrationsteamet att kunskapen om riktlinjerna i Tyresö, om ämnet SVA och om andraspråksinlärning varierar, och i många fall är alltför låg. Det syns en skillnad i rektorernas enkätsvar, då de rektorer vars skolor tagit emot fler än fem nyanlända elever sedan systemet med direktintegrering infördes, är de som skattar sin personals kunskaper om systemet högst. Resultatet tyder på att man söker kunskapen först då eleverna kommer till skolan. Alla kommunens lärare kan dock i och med systemet med direktintegrering få helt nyanlända elever i sina grupper. Det behövs en beredskap inför detta. Även för en skicklig pedagog kräver denna undervisning specifika kunskaper. De verktyg som en utbildning i språkutvecklande arbetssätt ger, kommer dessutom fler elever än de nyanlända tillgodo.

Integrationsteamet erbjuder information och utbildning till enheterna. Man har gått ut med erbjudanden om att komma till skolorna, antingen för att ge kortare information på arbetsplatsträffar eller för att hålla längre utbildningar, och man är villig att anpassa innehåll och form efter vad enheterna efterfrågar. Man upplever dock att gensvaret har varit klen, och efterfrågar central styrning med direktiv om utbildningsinsatser för alla. Samtidigt anger de flesta av rektorerna i sina enkätsvar att de utvecklingsmöjligheter de framför allt ser inom integreringsarbetet är mer kunskaper, ökad förståelse hos personalen, kompetensutveckling för personalen samt stöd och handledning.

4.5 Uppföljning och utvärdering

Ur Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever:

Kommunen bör

- utvärdera effekterna av de kommunala riktlinjerna
- följa upp i vilken utsträckning behovet av modersmålslärare och lärare i svenska som andraspråk kunnat tillgodoses inom kommunen.

Skolan bör

- bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk kunnat tillgodoses
- regelbundet se över sina rutiner för mottagning och introduktion
- utvärdera effekterna av placering för den enskilda eleven.

Som beskrivs ovan är många personer inblandade i uppföljningen av den enskilda elevens resultat och effekten av det stöd eleven får, särskilt beträffande äldre elever. Ansvarsfördelningen är i praktiken inte solklar och rutiner för gemensam uppföljning saknas. Det är också svårt att hitta mätmetoder för uppföljning av resultaten i en så heterogen grupp. Det är inte rimligt att tro att elever som anländer till Sverige i skolår 8-9 ska nå godkända resultat i alla ämnen enligt svenska kursplaner, och någon annan gemensam definition av måluppfyllelse och framgång finns inte. På frågan om hur man vet att man lyckas idag, svarar BRM att man ser elever som integrerats i gruppen på skolan, att språkutvecklingspedagogen rapporterar om framsteg samt att såväl föräldrar som lärare som hör av sig verkar trygga även om man behöver stöd. Även rektor vid Nybodabergets förskolor och skolor hänvisar till informella kontakter med elever, föräldrar och personal som tyder på ett gott mottagande och att eleverna finner sig tillrätta i sin skola.

Rutinerna för mottagande och introduktion ses över kontinuerligt inom integrationsteamet. Man diskuterar sina processer och gör kontinuerligt små justeringar. Arbetet inom modersmålsverksamheten utvärderas även via kvalitetsredovisning, som för första gången togs fram för läsåret 2008/2009 (bilaga 3). Kvalitetsredovisningen är en del i Nybodabergets förskolor och skolors kvalitetsredovisning. Ansvarig för detta är BRM och ytterst rektor vid Nybodabergets förskolor och skolor. Rektors ansvar är dock inte helt tydligt för alla inblandade. Både han och BRM anger att rektor idag framför allt fungerar som ”personlig chef” för BRM, medan hon har ansvaret för verksamheten. Den organisatoriska placeringen inom en resultatenhet är överhuvudtaget inte självklar.

Denna uppföljning innebär en första översyn av arbetet på alla nivåer, och beträffande kommunens ansvar för utvärdering av effekterna av riktlinjerna är ansvarsfördelningen inte helt klar. Modersmålsverksamheten utvärderar de delar i mottagandet som de har ansvar för och rektor utvärderar arbetet på den egna skolan, men en övergripande genomlysning av hur rutinerna fungerar hela vägen och sammanställning av hur arbetet fungerar vid samtliga enheter behöver göras återkommande.

5 Synpunkter på organisationen med direktintegrering

Rektorer och övriga tillfrågade har alla fått frågan vad som är bäst med modellen med direktintegrering och vad som är svårast. Rektorerna har även svarat på vilka utvecklingsmöjligheter de ser och vilket stöd de behöver i det fortsatta arbetet. Vid besök i introduktionsgruppen berättade eleverna informellt om sin syn dels på arbetet i introduktionsgruppen, dels vid sin ordinarie skola.

5.1 Fungerar bra

Elevernas kunskapsutveckling och sociala integration

Samtliga tillfrågade ger liknande svar på frågan om vad som är det bästa med direktintegrering, nämligen att eleverna hamnar där de ska vara direkt, utan ”mellanlandning” i separata grupper. Man anser att både språkinläringen och den sociala integreringen med svenska kamrater och det svenska samhället går fort i ett naturligt sammanhang. Språkutvecklingspedagogen svarar dessutom att eleverna har lättare att ta till sig svensk skolkultur och arbetssätt i svensk skola vid direktintegrering, att de invandrade eleverna i introduktionsgruppen aldrig pratar om svenskarna som ”de” och att elevernas värld blir större då de inte bara har en enda lärare som sin vägvisare in i det svenska samhället.

Flera tillfrågade betonar att mottagningen i skolår f-5 överlag fungerar mycket bra idag SVA-lärargruppen beskriver att integreringen fungerar bra på skolor vars verksamhet genomsyras av flexibilitet och tillräcklig SVA-kompetens, och särskilt för elever med god skolbakgrund.

Ett antal rektorer och integrationsteamets personal beskriver introduktionsgruppen som ett bra komplement till arbetet i klass för de äldre eleverna. Eleverna i introduktionsgruppen har själva svårt att svara på var de trivs bäst, i introduktionsgruppen eller i sin ordinarie skola - "Båda är bra". De beskriver introduktionsgruppen som en bra plats att träna sin svenska, en trygg grupp där de vågar tala och vågar fråga. Ett par av eleverna kallar introduktionsgruppen för "en familj". Samtidigt säger flera av eleverna att det är i den ordinarie skolan som de har sina vänner. En av eleverna, som talar god engelska, beskriver hur hon mest talar engelska med sina klasskamrater på skolan, men de svarar på svenska så att hon förstår mer och mer. Andra pratar om fritidsaktiviteter tillsammans med skolkamraterna.

Organisation och kompetens

Rektor för Nybodabergets förskolor och skolor lyfter som något positivt att mångfaldsfrågorna organisatoriskt finns på en skola, nära verksamheten och inte i kommunhuset. Även integrationsteamet upplever det som positivt att ha sin fysiska arbetsplats på en skola, nära elever och verksamhet.

SVA-lärargruppen framhåller arbetet i nätverksgruppen under ledning av språkutvecklingspedagogen som mycket betydelsefullt och en förutsättning för att utveckla arbetet och leva upp till styrdokumentens krav.

5.2 Svårigheter

Elevernas kunskapsutveckling och sociala integration

Det är i de högre årskurserna som det är svårast att snabbt integrera nyanlända elever, något som de tillfrågade förklarar med att undervisningen blir mer abstrakt och kraven på bedömning ökar. I intervjuerna, SVA-lärarnas synpunkter och rektorsenkäten nämns särskilt att det är svårt att på rätt sätt stötta elever med bristande skolbakgrund och läsförmåga, särskilt äldre elever vars personliga mognadsnivå kan vara svår att kombinera med ett behov av mycket grundläggande ämnesundervisning. Besvär med att särskilja vad som är språkliga och kulturella behov från andra behov av särskilt stöd nämns också. Flera tillfrågade betonar dock att dessa svårigheter finns oberoende av vilken organisation eleverna tas emot i.

Organisation och kompetens

Som de svåraste aspekterna på direktintegration nämner rektorerna resursbrist, kompetensbrist samt behov av stöd och tolkhjälp i inledningsskedet av en introduktion. Organisatoriskt är det svårt att hantera de snabba förändringarna i lärarbehovet. Modersmålslärares tjänster förändras kontinuerligt och det finns problem med att hitta lärare i alla språk. På enheterna måste ledningen ha en ständig beredskap för att anpassa SVA-kompetensen, vilket förmodligen kräver mer samverkan mellan skolor och enheter.

Ledningen vid modersmålsenheten nämner ojämn kvalitet i studiehandledningen som ett problem, såväl beträffande organisation och innehåll som samarbete och förståelse mellan modersmålslärare och ämneslärare.

Organisationen med direktintegrering är fortfarande relativt ny i kommunen, och har inte "satt sig" på alla håll. Rektorerna upplever svårigheter med att få all personal att känna att "eleven är vår". BRM och språkutvecklingspedagogen beskriver en känsla av att det är svårt att nå ut. Man upplever inte alltid att personal och ledning på skolorna känner att de nyanlända eleverna är enhetens ansvar. Det finns en känsla hos integrationsteamet av att man inte är en självklar del av verksamheten, varken beträffande resurser eller praktiska frågor. Synen på teamet som en resurs som erbjuder stöd i arbetet med de nyanlända eleverna saknas ibland i verksamheterna.

Placeringen i organisationen upplevs som komplicerad, integrationsteamet känner ingen riktig tillhörighet till Nybodabergets resultatenheter och dess ledningsgrupp. Rektors roll känns oklar.

5.3 Utveckling och framtida stöd

Utvecklingsområden

Rektorerna anger som utvecklingsmöjligheter framför allt ökad information och kunskap. Samordning av SVA-resurserna är ett annat utvecklingsområde.

SVA-lärargruppen lyfter fram behovet av en organisation för samverkan mellan de pedagoger som arbetar runt en elev. SVA-lärarna önskar även att en plan för kompetensutveckling för all personal i språkutvecklande arbetssätt aktualiseras.

Enheternas stödbehov

I fråga om vilket stöd man behöver frågar rektorerna efter fortbildning, information, bollplank, handledning, tips och råd samt öppen kommunikation. Flera skriver också att mycket av detta stöd finns i kommunen idag, att BRM och språkutvecklingspedagogen erbjuder ett bra stöd och "är fantastiska att använda sig av", som en rektor skriver.

En rektor skriver också om att skolan behöver stöd för att kunna hantera sorgen hos elever och personal då elever som etablerat sig på skolan får besked om utvisning – ett problem som särskilt gällt ensamkommande flyktingbarn.

5.4 Hur svarar Tyresö upp mot slutsatserna i Skolinspektionens kvalitetsgranskning?

Inspektionen lyfter i sin kvalitetsgranskning fram ett antal gemensamma drag hos de kommuner som lyckats väl i sitt mottagande. BRM, rektor för Nybodabergets förskolor och skolor samt språkutvecklingspedagogen har fått kommentera hur väl de anser att Tyresö svarar upp mot de framgångsfaktorer som Skolinspektionen identifierat.

- **Mål och riktlinjer är tydliga**

De tillfrågade anser att Tyresö har tydliga riktlinjer för hur arbetet ska gå till och hur vi vill ta emot de nyanlända eleverna. Riktlinjerna är dock inte tillräckligt kända i verksamheten. Mål är svårare att identifiera eller följa upp, men i och med att man tagit fram en kvalitetsredovisning 2009, har modersmålsverksamheten formulerat mål för kommande år för den del av verksamheten som man organiserar.

- **Det finns en organisation med genomtänkta och professionella rutiner**

Organisationen är genomtänkt och rollfördelningen är tydlig. Rutinerna börjar sätta sig, samtidigt som det

finns en flexibilitet som gör organisationen smidig. Det finns dock problem förknippade med den organisatoriska tillhörigheten till en resultatenhet, och varken organisation, roller eller rutiner är tillräckligt kända i kommunen.

- **Mottagandet är individuellt utformat efter varje elevs behov och förutsättningar**

Individualiseringen är något som integrationsteamet jobbar mycket med och målsättningen är alltid att elev och familj ska få personligt utformade lösningar och det stöd de behöver. Kartläggningen av elevens ämneskunskaper och begreppsbildning är svår, här skulle man behöva bättre redskap. Hur väl individanpassningen lyckas i det enskilda fallet beror på hur modersmåsläraren fungerar i studiehandledningen, hur väl mottagande lärare kan individualisera, inkludera och samverka med modersmåsläraren, hur SVA-resursen fungerar samt i vilken utsträckning mottagande skola kan prioritera om resurser och anpassa verksamheten. ”Ofta lyckas det lysande, ibland sådär.” säger språkutvecklingspedagogen.

- **Personal är väl insatta i styrdokumentet**

Olika personalgrupper är olika väl insatta i såväl nationella som lokala styrdokument. SVA-lärarna har stora kunskaper. Bland modersmåslärarna, vars betydelse för elevens skolframgång är betydande, varierar kunskapsnivån, inte minst beträffande svenska nationella styrdokument, något som BRM arbetar mycket med i den grupp av modersmåslärare som hon har regelbundna möten med. Bland skolledare och personal ute på de mottagande skolorna är kunskapsnivån enligt de tillfrågade generellt för låg. Det gäller både kunskap om kommunens riktlinjer, om hur nyanlända elevers språk- och kunskapsutveckling kan stärkas och mätas samt om SVA-ämnets roll.

- **Olika kommunala instanser samverkar utifrån ett helhetsperspektiv**

I Tyresö sker inget formaliserat samarbete kring nyanlända familjer. BRM har spontana kontakter med exempelvis Servicecenter, sfi och socialtjänst då behov eller frågor uppstår. Hon upplever dock inte att en mer formaliserad samverkan skulle tillföra så mycket. Samarbetet med Villa Viktoria fungerar bra. Språkutvecklingspedagogen och BRM tar dock båda upp att det skulle kunna finnas behov av stödresurser, exempelvis kurator eller psykolog, knuten till arbetet med nyanlända elever, dels för att stötta elever med olika grader av psykosociala trauman bakom sig, dels som stöd för personal, exempelvis i utvisningssituationer.

6 Slutsatser

Nedan följer en sammanställning av styrkor med arbetet som det ser ut idag och områden som bör utvecklas. Sammanställningen följer indelningen i Skolverkets Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever.

6.1 Mottagande och introduktion

De nyanlända elever som kommer till Tyresö kommun får ett väl planerat mottagande utan väntetider. Eftersom Migrationsverket sedan en tid tillbaka rapporterar varje månad vilka familjer som kommunen har ansvar för, finns en trygghet i att ingen faller mellan stolarna. Elever och deras familjer möts av professionell och engagerad personal som arbetar flexibelt för att möta familjens önskemål och skapa en trygg relation i det första mötet med svensk skola. Rutinerna för placering och introduktion vid mottagande skola är väl genomarbetade, men inte tillräckligt kända för all personal.

För att underlätta för de anländande familjerna att hitta rätt i kommunen, bör även informationen på hemsidan förtydligas och översättas till vanliga invandrarspråk. Skriftlig information på flera språk bör även finnas i Servicecenter.

6.2 Individuell planering

Det finns en vilja i organisationen att planera undervisning utifrån varje elevs förutsättningar och behov. I skolår 5 fungerar det också för det mesta mycket väl, då klassläraren ser eleven under större delen av dennes skoldag och snabbt får en helhetsbild av elevens kunskaper.

I skolår 6-9 är introduktionsgruppen en väl fungerande brygga in i skolan och språket. Det är dock svårare att kartlägga de äldre elevernas kunskaper, då många lärare är inblandade och kraven på ämneskunskaper genomsyrar undervisning och bedömning. Tydligare rutiner för samverkan mellan den personal som möter eleven och fler redskap för kartläggning av elevens kunskaper skulle vara värdefulla. En svårighet som skulle behöva diskuteras närmare i organisationen är gränsdragningen mellan en nyanländ elevs behov av studiehandledning och andra behov av stöd, och vilket ansvar mottagande skola har för att organisera om undervisningen efter elevens behov utöver de språkliga.

6.3 Undervisning

Skolinspektionen lyfter i sin granskning fram att nyanlända elever inte alltid får den undervisning och studiehandledning de har rätt till och att elever på många håll inte integreras i önskvärd omfattning i svensk skola. De elever som anländer till Tyresö får den undervisning de har rätt till, såväl modersmålsundervisning och studiehandledning som undervisning i svenska som andraspråk och övriga ämnen. Undantaget är de enstaka fall då kommunen inte lyckats rekrytera någon lärare med kunskaper i det aktuella språket för studiehandledning på modersmålet.

Beträffande undervisningens kvalitet vid mottagande skola är intrycket från integrationsteamet att kvaliteten är god över lag, och att lärarna har ett stort engagemang. Ibland siktar mottagande lärare orimligt högt då elever anländer i hög ålder och med bristande skolbakgrund. Lärarna behöver då stöd i att se vad som är en rimlig ambitionsnivå och måluppfyllelse. Resursbehovet hos analfabeter och elever med bristfällig skolbakgrund behöver ses över.

Integrationsteamet anser att kvaliteten i studiehandledningen varierar. För att uppnå en hög kvalitet krävs ett samspel mellan modersmållärare och ämneslärare, som ibland är svårt att åstadkomma. Dels ska det fungera rent organisatoriskt, så att lärarna bereds tillfälle att kommunicera kring innehållet i studiehandledningen, dels krävs en samsyn kring mål, metoder och innehåll. Integrationsteamet arbetar med att utveckla kunskapen hos de modersmållärare som arbetar stor del i kommunen, men har svårt att nå de modersmållärare som har få timmars tjänstgöring. Dessutom krävs ett samarbete mellan modersmålsverksamhet och skolledningar för att gemensamt förbättra förutsättningarna, samt mer information om krav och rutiner till undervisande lärare och mentorer.

Integrering är själva grundstenen i organisationen, och enligt de svar som inkommit i intervjuer och enkät, fungerar integreringen med svenska ungdomar i allmänhet mycket bra. Skolinspektionen resonerar kring problem med att elever inte blir visade respekt och hänsyn för sina olika bakgrunder. Bilden som framkommit denna uppföljning är att eleverna som anländer till kommunens skolor visas respekt och själva respekterar det svenska.

Introduktionsgruppen är en viktig faktor, där de nyanlända äldre eleverna i en lugnare situation får möjlighet att resonera kring skillnader och likheter mellan det svenska skolsystemet och deras egna tidigare skolerfarenheter.

6.4 Kompetens

I integrationsteamet finns stor kunskap kring flerspråkighet och den problematik som mottagande av nyanlända elever innebär. Kompetensen sprids dels till modersmållärarna, företrädesvis de med stor del av sin tjänst i kommunen, dels till kommunens SVA-lärare via deras nätverksarbete. Svårigheten med att rekrytera modersmållärare i alla språk och att skapa mötestillfällen för de lärare som endast har en liten del av sin tjänst i kommunen gör dock att kompetensen blir ojämn i gruppen.

Såväl för modersmållärare som för SVA-lärare gäller att behovet kan förändras snabbt, och beträffande SVA-lärare skulle enheterna kunna vinna på en ökad samverkan kring tjänsterna.

Rektorerna som arbetade i kommunen då kompetensutvecklingen kring mångfald och flerspråkighet genomfördes 2008-2009 har fått en grund att stå på i arbetet. För nya rektorer har dock ingen uppföljning planerats. Övrig personal på enheterna har ofta en relativt låg kunskapsnivå kring flerspråkighet, språkutvecklande arbetssätt och mottagande av nyanlända elever. Integrationsteamet erbjuder utbildning, och några enheter har tagit del av sådan. För att ha en beredskap för att ta emot elever, skulle en gemensam lägsta-nivå behöva etableras bland kommunens pedagoger. Alla behöver en grundkompetens, kännedom om hur systemet fungerar och vilka förväntningar som finns samt kunskap om vilket stöd som finns att få.

Utöver pedagogisk kompetens, finns också önskemål om stöd och handledning för personal som har att hantera traumatiska och svåra situationer, exempelvis vid avvisningar.

6.5 Uppföljning

Ett steg mot en tydligare uppföljning av kvaliteten i kommunens arbete med nyanlända elever, är att modersmålsverksamheten sedan hösten 2009 tar fram en kvalitetsredovisning med utvärdering av året som gått och mål för kommande verksamhetsår. Utöver detta behövs dock tydligare uppföljning på flera nivåer.

Uppföljning och kontinuerlig kartläggning av behov på individnivå har nämnts ovan under individuell planering. Tydligare rutiner och ansvarsfördelning vore önskvärda.

På övergripande nivå är den roll som rektor vid Nybodabergets förskolor och skolor har i uppföljningsarbetet och som länk till förvaltningens ledningsgrupp inte helt klar idag.

Överblicken över hur organisationen fungerar och den kontinuerliga uppföljningen av såväl de delar som modersmålsverksamheten ansvarar för som arbetet på varje berörd enhet, bör ske centralt. Någon utarbetad form för detta finns inte idag. Ett sätt vore att lyfta uppföljning av arbetet med nyanlända elever som en del i kommunens årliga kvalitetsredovisning.

7 Bilagor

1. Riktlinjer
2. Processkarta
3. Kvalitetsredovisning
4. Information om resurser för elever med annat modersmål
5. Resultat av enkät till rektorer
6. Lästips och länkar

